

Kuidas prantsuse naised naisteks said: naised ja ajakirjan- dus Prantsusmaal 1830–1930

Tiina Veikat

Sissejuhatus

Kui mõelda prantsuse feminismi peale, tulevad ennekõike meelde sellised nimed nagu Simone de Beauvoir, Julia Kristeva, Luce Irigaray, Hélène Cixous. Avades „20. sajandi mõttevoolud“ (Annus 2009, 799–862), leiab üldise feministliku mõtte tutvustuse kõrvalt iseäranis 19. sajandi lõppu ja põhiliselt 20. sajandit käsitleva nn. kolme feministide laine kirjelduse, millele järgneb põhjalikum uurimus prantslaste Simone de Beauvoiri, Luce Irigaray’ ja ameerikalase Judith Butleri panusest ja elutööst.

Ent enne neid tänapäeval kuulsaid naisi oli palju teisi ja täiesti tundmatuid, kes julgesid ja tahtsid enda õiguste, sotsiaalse võrdsuse ja ühiskondlike probleemide kohta sõna võtta, rajades ja kindlustades naisõiguste kõrval aastakümnete

jooksul ka ühiskonna sotsiaalsed võrdsust. Need vähetuntud naised suutsid oma ettevõtlikkuse ja ühise pingutusega käivitada esimesed naiste (sh. ka feministlikud) väljaanded, kus paralleelselt arenes diskussioon naisküsimate, aga ka üldisemalt, iseäranis hariduse ja võrdõiguslikkuse, ning loomulikult kirjutamise üle, st. kuidas, milleks ja millest kirjutada. Kui hakata tähelepanelikult uurima, mille abil ja kaudu arenes välja ning levis prantsuse feministlik mõte ja liikumine, siis kõige suuremat rolli on mänginud just ajakirjandus. Siit ka minu soov näidata esmalt ülevaatliselt ajakirjanduse tähtsust prantsuse naiste enesemääramisõiguse arengus ja selle mõju naisliikumisele. Naiste kirjutamise juurde tulemine on tähtis, sest nagu on väitnud tuntud prantsuse naisfilosoof Hélène Cixous (Cixous 2010, 43–44), on just kirjutamine muutuse võimalus, sobides hüppelauaks õõnestavale mõtlemisele. Prantsuse naised tabasid selle ära iseäranis 19. sajandil. Siiski leidis ka juba 18. sajandil julgeid naisi, kes valgustusideede tõukel avaldasid oma mõtteid pamflettides ja traktaatides ning pidasid kirjandussalonge.

Selle referatiivse kirjutise eesmärk on anda ülevaade prantsuse feministliku mõtte ja publitsistika arengust ning heita valgust ligi saja-aastasele perioodile 1830–1930, et näha, kuidas Juulirevolutsioonile järgnenud ühiskondlikud muutused ning murrangud töid kaasa prantsuse naiste huvi kirjutamise ja avalike vaidluste vastu, nõnda et eelmise sajandi kahe- ja kolmekümnendateks aastateks oli naisajakirjanikust kujunenud (suuresti ka tänu fotograafia arengule, mis tegi võimalikuks ajalehtedesse ja ajakirjadesse fotode lisamise) omamoodi staar, kelle tegemistel hoiti kiivalt silma peal. Artiklis on vaadeldud pikemat ajavahemikku, et näidata feministliku mõtte järk-järgulist arengut vaevalisest algusest kuni naise vabadust manifesteerivate iseseisvate ajakirjanike-seiklejannadeni. Erilist tähelepanu pöörasin naisajakirjaniku sotsiaalse staatuse muutumisele ja käputäiele tuntud naisajakirjanikele. Ülevaate koosta-

misel lähtusin viidatud kirjanduse nimekirjas mainitud teostest ja tutvusin mõne naisautori konkreetsete kirjutistega (nt. Élisabeth Savvy (Titajna) „Le tour du monde“; George Sandi „Fanchette“, Caroline Rémy de Guehardi (Séverine) ajakirjandusveerg *Courrier de Paris*).

Prantsuse revolutsiooni pärand: julge Olympe de Gouges (1748–1793)

Ajakirjandus mängis Prantsusmaal olulist rolli just 18. sajandi lõpus revolutsiooni eel, sest oli üleüldine uudiste ja mõtete vahetamise tander (sellest ajast pärinevad näiteks Louis-Sébastien Mercier' tuntud iroonilis-moralistlikud lühisketšid „Le Tableau de Paris“ („Pildikesi Pariisist“) (Mercier 1994) pealinna tänavail nähtu kohta. Eriline osa oli ka salongidel, mis pakkusid intelligentidele midagi ajalehtede, ajakirjade, kirjandusliku ühingu ja ülikooli vahepealset, võimaldades sealjuures naistele väärtuslikku eneseharimist (Moses 1984, 4).

Valgustusajastu pani kahtlemata mõtlema selle üle, kas ka naine on mehe kõrval inimene ning kas ta võib olla isegi kodanik. Kui kedagi valgustusideede ja suurte filosoofide ajastust erilisel esile tuua, siis peab mitmete tuntud salongipidajate (nt. Anne-Catherine Helvétius, kelle salongi külastasid oma aja suurimad valgustatud mõtlejad Diderot, Condorcet, Talleyrand) kõrval nimetama esimeseks prantsuse feministiks peetud Olympe de Gouges'i (Riot-Sarcey 2008, 8–10), kes võitles nii mustanahaliste orjuse kaotamise kui ka naiste tsiviilõiguste eest, redigeerides ja avaldades 1791. aastal isegi kuninganna Marie-Antoinette'ile adresseeritud „Naiste ja naiskodanike õiguste deklaratsiooni“ (inspireerituna 1789. aastal kirjutatud „Kodaniku- ja inimõiguste deklaratsioonist“).

Lisaks arvukatele teatritükkidele (kuulsamad on „*Lesclavage des noirs*“ („Mustanahaliste orjus“) ja „*L'heureux naufrage*“ („Õnnelik

laevahukk“, 1972) avaldas Olympe de Gouges ka poliitilisi tekste, brošüüre, afiše ja artikleid, kus võttis nagu Mercier'gi sõna peaaegu kõige kohta (hüljatud lastest kuni tänavate puhtuseeni). Ta nõudis naistele meestega samaväärseid poliitilisi õigusi ja kohustusi, olles esimesi, kes soovis lahutuse õiguse kinnitamist, mille parlament (*Assemblée nationale*) paar kuud hiljem ka heaks kiitis ning 1792. aastal välja kuulutas.

Revolutsiooni ajal toimunu laskis arvata, et demokraatiast ja võrdsusest jutlusi pidav uus võimuorgan sätestab ka reaalse võrdsuse, ent peagi oli näha, et mitmed võimulolijad võtsid naiste nõudmisi lihtsalt naljana. Konstitutsioonilise monarhia pooldaja Olympe de Gouges heitis revolutsioonimeelsetele (iseäranis Marat'le) ette hirmsaid tapatalguid, mis päädis 45-aastase naise giljotineerimisega pamfleti eest, mis kutsus üldreferendumil valima õiget valitsemise vormi. Enne hukkamist kuulutas Olympe de Gouges: „Isamaa lapsed, te maksate minu eest kätte!“

Revolutsioonijärgsel ajal unustati juriidilist ja materiaalselt võrdsust taotlenud naiste nõudmised. Nii on 1804. a. *Code Civil*'i artiklis 213 kirjutatud: „Mees kohustub pakkuma naisele kaitset, naine on kohustatud mehele kuuletuma.“ Järgnevais artiklis tuleb juttu sellest, et elamispinna valib mees (214), naine ei tohi ilma mehe nõusolekuta kohtusse minna (215), vanemaõiguseid on abielu kestel vaid pereisal jne. (Riot-Sarcey 2008, 22).

1830. aastad: Juulirevolutsioon ja saint-simonism

Kuigi Prantsuse revolutsioon oli 18. sajandi lõpul andnud lootust, et naiste staatus on paranemise teel, kujunes tegelikkus hoopis teistsuguseks. Esimesed sammud olid naiste õiguste eest võitlejatel küll tehtud, ent läks tarvis mitut aastakümnet ja uut sõda, et võrdsed õigusi uuesti meelde tuletada. Laure Adler näitab oma põhjalikus uurimuses prantsuse esimestest

naisajakirjanikest (Adler 1979), kui oluliseks osutus alates 19. sajandist naiste roll vabaduse ja vabariigi eest võitlemisel. 1830. aasta suvel saatis kuningas Charles X oma ainuvõimu kehtestamiseks laiali saadikutekoja. Ta keelas vaba ajakirjanduse ja lükkas järgmise rahvaesindajate kogu valimise edasi sügisesse. 27. kuni 29. juulini kestnud Pariisi tööliste, lihtrahva ja kodanluse mässu järel oli Charles X sunnitud troonist loobuma. Uueks kuningaks sai Louis-Philippe, kes püsis võimul kaheksateist aastat ja kelle valitsemise ajal õitses eelkõige liberaalne kodanlus (Labruno ja Toutain 2000). Adleri sõnul võtsid 1830. a. Juulirevolutsiooni käigus paljud proletariaadi hulgast pärit prantslannad sõdimisest aktiivselt osa, aidates püstitada barrikaade, purustada püssirohtu ja hiljem seda välja jagada ning kraapida ustelt maha kuningliku liiliaõie sümbolit. Pärast Suure Prantsuse revolutsiooni lõppu olid paljud naised entusiastlikud demokraadid, vabariigi ja demokraatia pooldajad, sest vabariik tähistas ja lubas ennekõike rahva võimu ja sotsiaalset võrdsust, st. ka meeste ja naiste vahelist võrdsust.

Pärast Juulirevolutsiooni tekkis uus rühmitus, mis oli isearanis populaarne proletaarlaste seas ja kuhu kuulujaid hakati nimetama saint-simonistideks. Kannustatuna soovist muuta ühiskonda rajas noor nägus ja karismaatiline Barthélemy Prosper Enfantin 1830. aastatel Claude Henri de Rouvroy, Saint-Simoni krahvi mõtetele toetudes saint-simonistide ühingu, mis koondas nii naisi kui ka mehi. Kommuun, mille eesmärgiks oli propageerida võrdsust, armastust ja ustavust, muutus aga võrdlemisi kiiresti sektiks, mida juhtis pea ainuisikuliselt isaks hüütav Enfantin, kellele omakorda allusid kindlas hierarhias jüngrid. Naisest rääkides jutlustas Enfantin küll mehe ja naise võrdsusest, kuid kaldus seejuures spiritualismi ja müstitsismi, nt. nimetas ta naist „armastuse preestrinaks“ (Moses 1984). Saint-simonistid pidasid end apostliteks, kelle ülesandeks on Prantsusmaa linnades ja ka välismaal rännata, jutlusta-

des ning levitades ühingu mõtteid. Propagandat levitati suust suhu põhiliselt proletaarlastest naiste nabi lugemisoskuse tõttu. Entusiastlikud Marie-Reine Guindorf, Désirée Veret, Jeanne Duroin ja Suzanne Voilquin modifitseerisid saint-simonismi, lisades doktriinile konkreetsemaid feministlikke jooni ja huvi naiste olukorra vastu ning otsides eelkõige võimalusi ja õigusi arendada oma vaimu ja õppida. Tähelepanuväärne on asjaolu, et saint-simonistide seas oli erinevatest sotsiaalsetest klassidest naisi. Ka Claire Goldberg Moses väidab, et saint-simonistide seas leidis nii jõukast kesk-klassist kui ka töölisklassist pärit naisi, seejuures olid ülekaalus just viimased. Nii kuulutab proua Bernard 1832. aastal ühingu ajalehes *Le Globe* (Gloobus): „Laske naisel mehest iseseisvuda!“ *Le Globe*'i eeskujul ning Marie-Reine Guindorfi ja Désirée Véret' initsiatiivil otsustavad mitmed saint-simonistid hakata välja andma esimest prantsuse feministlikku ja üksnes naiste kirjutatud ajalehte pealkirjaga *La Femme Libre* (Vaba Naine). Järgmine number ilmub *L'Apostolat des femmes* (Naiste Kutsumus) nime all ning pärast mitmeid muutmisi saab sellest *La Tribune des femmes* (Naiste Tribüün). Väljaannet, mille toon oli tihti jultunud (naiste positsiooni võrreldi sageli orjusega!), andsid välja noored naised, kes julgesid sõna võtta. Oma kirjutisi signeerides kasutasid nad vaid eesnime, taotledes nii ka vabadust kohustusest kanda mehe perekonnanime. Ajaleht nõudis naiste diskrimineerimise ja nendesse kui alamt liiki elusolenditesse suhtumise lõpetamist, naisi kutsuti üles meeste vastu ühendust looma (Moses 1984, 68). *La Tribune des femmes* oli omasarnaste seast populaarseim, ilmudes küll vaid kahe aasta jooksul, köitis väljaanne lugejaid lisaks Prantsusmaale ka Inglismaal ja Louisianas. Neid solidaarsusest nakatunud feministe iseloomustab Adler järgmiselt:

„Nad on ilusad, ihaldusväärased, provokatiivsed ja kavatsevad selliseks jääda. Nad toovad esile oma naiselikkuse. Nad ei taha teoretisee-

rida, vaid luua uue eluviisi. Nende ajaleht pole üksnes paberile trükitud joondatud sõnad, vaid solidaarsuse elav tõestus. Nad leiutavad uue naise. Nad teevad seda üheskoos kannatlikult ja mõnikord valulikult.“ (Adler 1979, 43)

Aktiivsete saint-simonistide eesmärgiks on ilmselgelt tegutsemine. Algusest peale oli naiste emantsipatsioon seotud tööliklassi õiguste eest võitlemisega, nii kandis ka väljaanne loosungit „Naiste emantsipatsiooniga saabub tööliste vabanemine“. Tänu saint-simonismi suhtelisele populaarsusele ja mitmetele rikastele soosijatele, oli väljaandel võrdlemisi suur kandepind. Esimese numbri tiraažiks oli ligikaudu tuhat eksemplari (Moses 1984, 66). Põhilised teemad, mille üle polemiseeriti, puudutasid eelkõige võrdseid õigusi ja haridust.

Esimesed naisväljaanded olid seega naiste ühtekoondamise, sotsiaalsetest raskustest rääkimise ning üleüldise emantsipatsiooni kandjad, mille sõnum jäi toonilt pigem moraliseerivaks. Saint-simonistid suunasid oma tähelepanu täielikult proletariaadile, sest tööliklassi kuuluvatest noortest rasket tööd rügavatest tütarlastest said teadmatuse ja võimaluste piiratuse tõttu tihti prostituudid. Fakt, et alternatiivid puudusid, tekitas naistes suurt meelepaha, mistõttu oli vaja leida konkreetne eesmärk: koonduda ja end harida, et seejärel teisi harida. Ent valitsus ei pidanud naistele hariduse andmist vajalikuks. Pärast 1832. aastat, mil võimud algatasid protsessi saint-simonistide ja Le Globe'i vastu, organiseerusid endised liikmed väiksemate rühmade kaupa, andes välja erinevaid ajalehti. Ent oli ka neid, kes otsustasid edaspidi vaikida (Riot-Sarcey 2008, 30–33). Algas ajajärk, mil üksteise järel ilmus palju erinevaid väljaandeid, need tekkisid ja kadusid väga kiiresti: nii kui üks feministlik ajaleht suleti, ilmus selle asemele kohe järgmine – naised olid lõpuks ometi leidnud oma hääle.

Pärast La Tribune des femmes'i mandumist otsisid mitmed endised saint-simonistid uut rühmitust, kelle toel edendada naiste emant-

sipatsiooni ideed. Mitmed suundusid fourieristide juurde. Charles Fourier' (1772–1837) ideede järgi oli tegu grupeeringuga, kes soovis naise emantsipatsiooni terve inimsoo vabastamise huvides (Moses 1984, 92–93). Fourier märkis, et kogu ühiskonna edasimineku või degeneratsiooni on tihedalt seotud naistega, sest progress pidurdub iseenesest, kui ühiskonnast poolte oskused on kasutamata. Fourier pidas ideaaliks „tsivilisatsiooni viimast võimalikku harmoonia staadiumit“, kus mehed ja naised on igas mõttes võrdsed. Viimases võivad naised osa võtta kõigist sotsiaalsetest funktsioonidest, sh. meditsiini või õpetamise distsipliinidest.

Fourier'd peetakse tänapäeval tihti ka mõistete „feminism“ ja „feminist“ loojaks, kuid näiteks prantsuse ajaloolase ja filosoofi Geneviève Fraisse'i meelest on tegu eksiarvamusega. Neid sõnu kohtab eriti arvukalt 19. sajandi teisel poolel Prantsusmaal ja mujalgi ilmunud feministlikes tekstides. Teada on, et Alexandre Dumas noorem kasutas 1872. aastal neologismi „feminism“ sõna meditsiinilises tähenduses, et „iseloomustada meeste arengu peatumist ja mehelikkuse puudust“. Seal edasi võeti sõna „feminism“ kasutusele selle poliitilises tähenduses märkimaks naisi, „kes, nõudes meestega võrdsust, näivad soovivat nendega sarnaneda“, samas kui meditsiiniline sõnavara kasutas terminit mõne aastakümne vältel tähistamiseks naiseliku välimusega mehi (Fraisse). Kolmanda vabariigi (1871–1936) ajal kasutusele võetud mõistes sulandus kokku nii Fourier' utoopiline ja sotsialistlik kui ka Dumas' vabariiklik ning demokraatlik käsitlus naisest.

Fourier' ideid tutvustas ja propageeris põhiliselt kodanlastest meeste ning naiste mõtteid koondav La Gazette des Femmes (Naiste Ajaleht) (1836–1838). Erinevalt saint-simonistidest, ehkki mitmed varem saint-simonistide ridades olnud naised koondusid nüüd uue, pigem kodanliku väljaande ümber, huvitusid siinsed kirjutajad poliitikast ja valitsemisest. Väljaannet juhtis Marie-Madeleine Poutret de

Mauchamps, kes nõudis naistele hääleõigust ja nende aktiivset osalemist poliitikas, õigus- tas lahtust ja nõudis abielu rikkunud naise karistuse kustutamist (Moses 1984, 102). Lisaks muule kutsus väljaanne naisi üles kirju- tama alla erinevatele palvekirjadele, sh. lahu- tuse poolt ja surmanuhtluse vastu, tutvustades seega uut strateegiat, mis oli üle võetud Ameer- ica ja Inglismaa orjusevastaselt liikumiselt (Moses ja Rabine 1993, 76).

Marie-Madeleine Poutret de Mauchamps kujundab ümber traditsioonilist viisi, kuidas paarist mõeldi, kõneldes pigem kaaslusest, mitte igaveseks loodud sidemest. Tema mee- lest ei oleks tohtinud olla probleemiks, kui üks või teine abielupool soovib elada mujal. Samuti oli ta arvamusel, et abielurikkumine on üledramatiseeritud. Claire Goldberg Moses nendib, et ajaloolastele on Poutret de Mauchamps huvi pakkunud, sest arvatakse, et tegelikult kirjutas Marie-Madeleine'i välja- andes mitme eri nime all tema abikaasa Her- binot. Sellise kahtluse tekkimisele on andnud alust tõsiasi, et kirjutiste põhjal võib järeldada, et nende autor tunneb hästi seadusi.

Sisu poolest oli väljaanne nii informatiiv- set kui ka naisõiguslikku laadi. Palju aval- dati uudiseid, mis kajastasid naisi soovivaid sündmusi jms., aga kirjeldati ka erinevaid naisi puudutavaid ebaõiglaseid kohtuotsu- seid. 1838. aastal mõisteti Herbinot Poutret de Mauchamps koos abikaasaga süüdi „moraal- ses korrupsioonis“ ja nad mõisteti vangi, kusjuures esimesele määrati iseäranis karmilt kümme aastat vabaduse kaotust, tema naisele aga kaheksateist kuud. Nagu Claire Gold- berg Moses nendib, oli kogu protsess kaetud saladuslooriga, ning peab meeles pidama, et „1830. aastatel oli endiselt ohtlik isegi mõõ- dukaid feministlikke veendumusi tunnistada“. Antoine Lespès võtab La Gazette des Femmes'i üle, kujundades sellest moraliseerivat õpetust jagava väljaande.

George Sand ja Delphine de Girardin – kodanlikust mil- jööst võrsunud naisajakirja- nikud

Alates 1829. aastast George Sandi nime all publitseeriv Amantine Aurore Lucile Dupin (1804–1876) on kuulsamaid ja iseseisvamaid oma aja naisautoreid ja ajakirjanikke, kuid vas- tupidisel arvamusele, nagu oleks Sand olnud suur feminist, tuleb tõdeda, et ta propageeris eelkõige sotsialismi, pooldades ennekõike rahvast (*le peuple*). Samas peab tunnistama, et just tema eeskujul kirjutasid ja avaldasid ka Delphine de Girardin (alates 1846 Charles de Launa) ja Marie d'Agoult (1841–1845 Daniel Stern) mehe pseudonüümi all.

„[---] George Sandiga sünnib tugevalt angažeeritud poliitiline ajakirjandus, kuid säärane, mis iialgi ei huvitu ei naistest ega nende emantsipatsioonist. Temale luges sugu vähe, rahvas oli see, keda ta soovis vabastada.“ (Adler 1979, 155)

Kui näiteks ajaleht La Voix des femmes (Naiste Hää) pakkus Sandile, et too võiks olla nende kandidaat kohalikel valimistel, siis keel- dus too kategooriliselt. Romaanide „Indiana“ (1832), „Consuelo“ (1842) ja „Marianne“ (1875) kõrval on tuntud ka Sandi ajakirjan- duses ilmunud sõnavõttud, millest kuulsamaid on 1843. aastal avaldatud „Fanchette“ (Sand 1843). See on omamoodi irooniline üleskutse ühiskonnale avaldada arvamust silmanähtava ebaõigluse üle. Sand jutustab tegelikult aset leidnud häbiväärse loo hullust 15-aastasest tütarlapses, kes aeti minema nii haiglast kui ka nunnade juurest ning jäeti üksi maanteele. Mõne kuu pärast leiti seesama lapseootel neuu kohast, kuhu ta oli jäetud. Lugu tekitas suure skandaali, sest Sandiga polemiseerib piir- konna ametlik esindaja, kes peab Sandi kirju- tist ülepaisutatuks ning sulaselgeks väljamõel- diseks. Sand vastab avalikult piirkonna ametli- kule esindajale, tuues välja mitmed kirjalikud

avaldused, kus peegeldub ilmselge püüe häbi-väärset lugu kinni mätsida. Sand pälvib oma valgustava rolli eest rahva tulise poolehoiu, temast saab üks tuntud Kassandratest.

Isegi kui Sand ei olnud saint-simonist ega õieti feminist, oskas ta siiski ühiskonna valupunktidele tähelepanu osutada ning elavat poleemikat tekitada. Naiste õiguste eest seisimine võrsub üldisest ühiskonna paremaks muutmise soovist – see tõsiasi leiab kinnitust ka Sandi puhul, nagu ilmnes varem nt. Jeanne Deroin'i ja juba Olympe de Gouges'igi tegevuses.

George Sandi kõrval on teiseks tuntumaks 19. sajandi naisajakirjanikuks vaieldamatult Delphine de Girardin (1804–1855), kes vastutas 1836–1848 oma abikaasa väljaandes La Presse iganädalase ja kiiresti tuntust kogunud kroonika „Le Courrier de Paris“ (Pariisi Kirjavahetus) eest. Tänu mehe staatusele käis Girardinide kodus salongiõhtutel koos tolle aja ajakirjanduse koorekiht, sh. George Sand, Honoré de Balzac, Alexandre Dumas, Alfred de Musset jt. Tutvustades ajakirjanduses revolutsiooniliselt uut kroonikažanrit, loob Delphine de Girardin uue informatsiooni edastamise vormi, mida iseloomustab perioodiline, st. tund-tunnilt ja päev-päevalt kirjutamine. Kroonika stiil on korruga irooniline, humoorikas ja moraliseeriv, peegeldades eelkõige salongitõa klassikalist registrit (Rosen 2014).

Teises keisririigis oli kroonika ainumõeldav ajakirjandusžanr, mis nõudis kahtlemata teatud doosi *bel esprit*'d. Sellisest episoodilisest uudiste ja mõtiskluste edastamisest huvituvad tuntud kirjanikud, nagu Honoré de Balzac ja Alfred Musset, kellele pakkus ajakirjanikutöö elatise teenimise võimalust. Tänu de Girardinidele saab „*courrier*’st omamoodi naiste žanr. Sel on oma kindel ilmumise rütm (neljapäeviti) ning ka teistele naistele pakuti võimalust just selles rubriigis ajakirjanikuametit proovida. Nii Sand kui ka de Girardin lävisid intelligentse kodanliku seltskonnaga ja see

avas neile tutvuste ning loomulikult ka andeka suleseadmisoskuse abil ajakirjandusmaailma.

Väikekodanlastest haritud naiste vormimine

Algusest peale ei olnud väikekodanlusest pärit naised proletariaadi esindajatega naissoo staatuse parandamise eest võideldes ühel nõul, sest, nagu toonitab korduvalt Claire Goldberg Moses, oli tegu siiski eri huvide ja arusaamis-tega klassidega. Üldjoontes langesid 19. sajandi jooksul nende ideed siiski teoreetilisel tasandil kokku: mõlemad pidasid probleemiks patriarhaalset ülemvõimu tähistavat pärilusküsimust (karm karistus abieluväliselt sündinud laste puhul), majanduslikku sõltuvust ning naiste tõrjumist poliitilisest ja ühiskondlikust elust (Moses 1984, 37). Samas tunnistavad nii Moses kui ka Adler, et tihtipeale oli kodanlikust miljööst pärit naistel tööliklassi naise reaalsusest natuke vildakas pilt, mis selgitab ka kummagi klassi huvide mõningat erinevust.

Paralleelselt saint-simonistide aktiivse sotsiaalsete õiguste ja iseäranis hariduse eest võitlemisega muutus tasapisi ka kodanlasnaistest lugejaskonnale mõeldud ja naisajalehtedes propageeritud naise ideaal. Tuues näiteks naistele mõeldud moeväljaannet Le Mercure des Salons (Salongide Mercurius), osutab Laure Adler aina rohkem rõhutatud nõudele, et naine peab lugema lisaks ajaviitelistele kirjutistele ka filosoofilist ja üldharivat lektüüri, sest „moodne naine peab nüüdsest olema haritud“ (Adler 1979, 78). Huvitumist majapidamistööst propageeris kodumajanduse väljaanne La Gazette des Ménages (Kodumajapidamise Ajaleht), kus märgiti, et hästi haritud naine, sõltumata varast või positsioonist, peab oskama kodu eest hoolt kanda. Adler mõtiskleb, et selliseid nõuandeid järgides end hariv väikekodanlasest naine sulgub vabatahtlikult koduseinte vahele ja piirdub majapidamise korrashoiu ja lastekasvatamisega (Adler 1979, 80). Ideaaliks saab „hea

ema, hea abikaasa, õpetatud naine“ (ibid., 84) ja naise vabastamine peab toimuma väärilt ja tõsiseltvõetavalt.

1830. aastatel hakkasid väljaanded, kelle sihtgrupiks olid väikekodanlastest naised, aktiivsemalt kutsuma lugejaid üles oma mõtteid ajakirjandusveergudel jagama. Adler nimetab näiteks 1832. a loodud *Le Journal des Femmes*'i (Naiste Ajaleht) peatoimetajat Fanny Richomme'i, kes utsitas naislugejaid kirjalikult oma arvamust avaldama, jagama kogemusi, pakkuma probleemidele lahendusi, propageerides üldist diskussiooni. Nii kujunes välja naiste avalik suhtlus, mis andis võimaluse treenida oma argumenteerimis- ja sulesepaoskust. Viimane oli esmatahtis ja selle poolest olid naised meestest kahetsusväärsest kaugel, sest ei olnud mõeldav, et naine peaks haridust saades omandama meesterahvaga võrdsed oskused retoorikas või diskussiooni pidamises, debatist rääkimata. Niisiis kirjutamisoskuse arendamise kõrval oli kodanlike naisväljaannete eesmärk eelkõige naise harimine majapidamises, kusjuures mitmel eri rindel: nii meditsiinis, majanduses, lastekasvatamises ja harimises kui ka kulinaarias, botaanikas jms. Hea koduperenaise etaloniks oli tark, praktiline ja majandamisoskustega naisterahvas. Paljuütlev on ka asjaolu, et üldhariduslikest kaalutlustest lähtudes otsustas Fanny Richomme tasapisi vähendada oma väljaandes luule ja kirjanduse rubriiki ning suurendada teadustele pühendatud osa. Samuti kirjutas ta kangekaelse järjekindlusega lahutuse vajalikkusest. (Adler, 86–87)

Le Journal des Femmes loob kodanlasest naise uue kuvandi – varasemast rohkem emantsipeerunud naise, kes erineb suuresti nii saint-simonismi sensuaalsest naisest kui ka askeetlikust usklikust. Väljaanne propageerib mõõdukat uut naist, rahustamaks mehi, et nood ei kaota oma ülemvõimu ja tähtsust. Tänu mõõdukusele ei saa selle väljaande puhul kergekäeliselt feministliku mõtte üle pilada.

1830. aastad (täpsemalt 1830–1835) olid naistele igas mõttes erandlikult rikkad, sest pub-

litseeriti erinevaid väljaandeid, mis propageerisid naisautorite väga erinevaid taotlusi. Juba 1835 keelustab Louis-Philippe uuesti naiste õiguse koonduda ajalehe ümber või ühingutesse (Perrot 2008).

1848. aasta revolutsioon

Juulimonarhia kukkus 24. veebruaril 1848 Louis-Philippe'i tagasiastumisega. Väljakuulutatud Teine vabariik kehtestas sõna- ja trükivabaduse, kolooniates tühistati orjus, prantslasi valdas üleüldine optimism. Majanduskriis tõi aga kaasa tööliste mässud, mis karmilt maha suruti. Konservatiivid said kiiresti ülekaalu ning riigijuhiks valiti president Louis-Napoléon Bonaparte, kellest sai pärast 1852. aasta riigipööret Napoléon III. Järgnevad kaks aastakümnet kujunevad Napoléon III Teise keisririigi juhtimisel feministlike taotluste seisukohalt isearanis rasketeks.

1848. aasta revolutsioon annab prantslannadele taas lootust teha oma õiguste eest võitlev hää kuuldavamaks, moodustades erinevaid klubisid ja andes välja ajalehti. Erinevus eelnevast ülestõusust (1830) innustust saanud emantsipatsiooni eest võitlevate naistega seisneb naiste nüüdses suuremas kollektiivsuses: üksikute häälte asemel kostub pigem ühine hää, mille lipulaevaks saab 1848. aastal loodud naiste emantsipatsiooni eest võitlev *La Voix des femmes* (Naiste Hää).

Väljaandja Eugénie Niboyet' ajalehele hakkasid kaastööd tegema varem saint-simonistidest ja fourieristidest ning *Gazette des femmes*'is kirjutanud feministid, sh. Anaïs Ségalas, Désirée Gay ja Jeanne Deroin. Tegu oli naisfeministide esimese iga päev ilmuva poliitilise väljaandega. Erinevalt *Tribune des femmes*'ist võisid siin arvamust avaldada ka mehed. Huvitavad on seejuures kaks asjaolu: esiteks, *La Voix des femmes* koondas nii proletariaati kui ka väikekodanlust; teiseks, selles väljaandes puudus igasugune hierarhia, st. kes tahtis kirjutada, see

kirjutas. Nii nagu sajandi alguses publitseeritud ajalehtedes, olid siinsedki kirjutised signeeritud üksnes eesnime initsiaaliga või puudus seegi, sest kirjutatu pidi väljendama kogu naiskollektiivi huve. Siinsed kirjutajad nõudsid põhiliselt õigust hääletada ja omada isiklikku vara ning saada palka ja haridust. Naisest rääkides oli retoorikas iseäranis kasutuses ema-kuju ning manitseti, et rahva parema teenimise nimel tahavad emad võrdsust (Moses 1984, 134–135). Lisaks väljaannete juures tegutsemisele kuulusid oma õiguste eest võitlevad naised ka erinevatesse sotsiaaldemokraatlikesse klubidesse (näiteks Vennalike Sõprade Klubi (Club des Amis Fraternelles), Lyoni Klubi (Club Lyonnais), Rahvaste Emantsipatsiooni Klubi (Club de l'Emancipation des Peuples) jne.). 1848. aastal juhtisid Jeanne Deroine ja Eugénie Niboyet naistele üldvalimisõiguse andmise kampaaniat. Ent võimuletulnud antifeministlikult meelestatud konservatiivid nõudsid 28. juunil naiste eemaldamist poliitilistest klubidest. Pärast Napoléon III trooniletulekut 1852. aastal suletakse ka populaarseks muutunud *La Voix des femmes*. Valimistel said vabariiklased ja sotsialistid väga vähe kohti, enamik neist läks monarhistidele. Järgnevatel aastakümnetel oli feministide sõnavabadus vägagi piiratud, sest monarhistlikult meelestatud keskvoim oli naiste kui ka tööliste vastu, pooldades kodanlust, mis oli päri keskklassi äritegevust soodustava autoritaarse riigivõimuga. Naised püüdsid seejärel oma õiguste eest siiski edasi võidelda, kutsudes seejuures töölisklassi naisi üles, et nood ühineksid vastavalt ametile ja asutaksid pesupesijate, pesumüüjate, ämmaemandate jne. gilde, ühinguid ning liituksid (Adler, 144–145).

Feministid tasalülituse ajal

1850.–1860. aastad olid prantsuse feministidele rasked, sest kokkusaamine ja ühinemine oli võimatu. Politsei kontrollis rangelt kõiki rahvakogunemisi, loomulikult ka opositsiooni

ning ajakirjandust. Juliette Lamber (hilisem Adam) oli üks väheseid, kes hakkas vastu sel ajal suurt populaarsust võitnud Jules Michelet' ja Pierre-Joseph Proudhoni ideedele naisest. Kui esimene rääkis naisest kui muserdatud ja haiglasest olendist (mistõttu naine ei saa ka töötada), siis teine pidas naist igas mõttes füüsiliselt mehest väetimaks ning väitis, et naisel pole lihtsalt mehega võrdväärset intellektuaalset võimekust. Juliette Lamber avaldas 1858. aastal „*Idées anti-proudhoniennes sur l'amour, la femme et le mariage*“ („Antiproudhonilikke ideid armastuse, naise ja abielu kohta“), kus nõudis naistele hea hariduse andmist ning meestega võrdset kohta meditsiinis, hariduses ja valitsemises. Lamber nägi naises autonoomset indiviidi.

1860. aastal avaldas Jenny d'Héricourt kaheosalise „*La Femme affranchie*“ („Vabastatud naine“), milles ta kritiseeris lisaks Michelet' ja Proudhoni naisi puudutatavatele vaadetele ka teiste mõtlejate omi, nõudes naistele õigust olla vandekohtunik, kuuluda kaubanduskodade nõukogudesse ning saada samasugust haridust nagu mehed. Abielust rääkides nõudis Héricourt naisele õigust hallata oma isiklikku vara, töötada talle sobivas ametis ja ka üldist õigust, kui muu ei aita, kaevata kohtusse.

Suuresti keisrinna Eugénie egiidi all astusid 1860. aastatel esimesed prantsuse naised ülikooli (1870. aastal sai Emma Chenu esimesena teaduskraadi ja Madeleine Gibelin Brès arstikutse ning 1871. aastal anti Julie Daubié'le humanitaarteaduste (*Lettres*) diplom). Need naised olid kõik olnud eraõppes või iseõppijad, enamikust neist kujunesid feministid ning noorematele eeskujud.

1870.–1880. aastatel kujunes ema-õpetaja kuju kõrvale ka aktiivne teadusega tegelev naine, keda toetas mõistev abikaasa (nt. Pierre ja Marie Curie). Neil aastakümneil muutusid üha populaarsemaks avalikud loengud, kus võtsid erinevatel teemadel, sh. naiste olukorra kohta, sõna tuntud isikud (kelle seas ka mitmed naised), nt. Maria Deraismes, kes kõneles abielu

puhul mehe ja naise vahelisest ebavõrdsusest (erinevatest seksuaalsetest standarditest) ja kommunikatsioonist, millela ei saa ükski suhe püsida (Moses, 182–183). Kommunikatsiooni ideest sai järgnevat kümnendite põhiteemasid.

1869. aastal hakkas Léon Richer välja andma iganädalast feministlikku ajalehte *Le Droit des femmes* (Naiste Õigus), millest 1871. aastal sai *L'Avenir des femmes* (Naiste Tulevik). 1879 hakkas see jälle ilmuma oma vana nime all. 23 aastat vastu pidanud väljaandes avaldasid kirjutisi Maria Deraismes, André Lèò, Julie Daubié, aga ka mehed, nagu Émile de Girardin ja Adolphe Guérout panustasid, isegi John Stuart Mill avaldas seal tänukirja.

1870. aastal Prantsuse-Preisi sõja puhkedes oli feministide propaganda kõige energilisem. Pariisi Kommuun vaigistas nende naiste nõuded, mitmed saadeti riigist välja. Olukord paranes märgatavalt, kui 1881. aastal tulid Kolmanda vabariigi alguses võimule valdavalt vabariiklased, kuulutati välja kogunemis- ja sõnavabadus. 1884. aastal loodi tüdrukute keskkoolid ning taastati lahutamisoigus. Taas tõstatati Teise keisririigi ajal unustusehõlma vajunud naiste hääleõiguse küsimus. Julie Daubié oli Richeri sõnul juba 1871 loonud Naiste Valimisõiguse Assotsiatsiooni (*Association pour le Suffrage des Femmes*) ja 1870. aastal avaldanud mitmeid manifesteid brošüüre. Valimisõiguse eest hakkas aktiivselt võitlema Hubertine Auclert, kes asutas 1881. aastal ka ajalehe *La Citoyenne* (Naiskodanik). Ta nõudis naistele nii tsiviil- kui ka kodanikuõigusi. Sellest väljaandest sai tol ajal tähtsaim naiste õiguste eest võitlev organ.

Neil aastail lähenesid üksteisele ka kodanluse ja tööliisklassi naiste vaated. Erinevate naisgruppide koondamiseks loodi 1891 nn. Prantsuse Feministlike Ühenduste Liit (*la Fédération française des sociétés féministes* ehk FFSF) ning 1909 Prantsuse naiste valimisõiguste eest võitlev ühendus (*Union française pour le suffrage des femmes* ehk UFSF) (Riot-Sarcey, 67).

Nagu tõdeb Claire Goldberg Moses, oli

prantsuse feminismi areng 19. sajandil valitsuse pidevate repressioonide tõttu hüplikum ja pidevum võrreldes inglise ja ameerika omaga. See seletab, miks Prantsusmaal kulus feministidel oma nõudmiste saavutamiseks rohkem aega.

19. sajandi lõpp

Sajandilõpp on ajakirjanduses Mary Louise Robertsi (Roberts 1997, 230–247) meelest isearanis naiste jaoks erilise tähtsusega, sest sel ajal pälvis naiste identiteedi küsimus ühiskonnas laialdast tähelepanu. Kuulsamaid naisajalehti oli nt. Marguerite Durandi (1864–1936) aastast 1897 (kuni 1903) välja antud *La Fronde* (Rahulolematus) (Roberts 1997, 230), mille toimetusse kuulusid eksklusiivselt naised. Käsitleti väga erinevaid valdkondi: ajalehes oli nii poliitika-, spordi-, majanduse- kui ka ilukirjandusrubriik. Robertsi arvates tegi väljaande huvipakkuvaks just sealne kirjutamisstiil, sest kasutati n.-ö. Tõsise kirjutamise registrit (demonstreerimaks teise sugupoolega võrdväärset ja adekvaatset tooni), nõnda et tollastel meeslugajatel oli raske leida konkreetseid erinevusi selle väljaande ja meeste kirjutisi avaldavate väljaannete vahel. Imiteerimaks kodanlikke väljaandeid kasutasid frondöörid (ehk poliitilised mässajad) enamjaolt reportaažižanrit, kutsudes naisreportereid nn. „istuva ajakirjanduse“ asemel praktiseerima „liikuvat ja aktiivset“ žurnalistikat. Selle üks põhilisi propageerijaid oli Marguerite Durand'i sõbranna Caroline Rémy de Guehardi (1855–1929) alias Séverine, kellest saab 19. sajandi teise poole ja 20. sajandi alguse Prantsusmaa olulisemaid naisi. Väikefunktsionääri tütrest saab 1879. aastal pärast Jules Vallèsiga koostumist peatselt mehe sekretär. Mehe toetusel õpib naine ajakirjandust ja huvitub sotsialismist. Vallès aitab Séverine'el juhtida väljaannet *Le Cri du peuple* (Rahva Hüüe).

Kui kroonikažanr hakkas 19. sajandi lõpul aegamööda oma tähtsust ja uudsust kaotama, kerkis esile uus ajakirjandusvorm, reportaaž,

mis andis ajakirjanikele võimaluse luua vahetu kontakt tänaval, naabermajas või ka teises riigis toimuvaga. Töölaua taga istuvast sulesepast sai reportaaži tegija, omamoodi seikleja, kes pidi mõnikord nähtust tõepärase tunnistuse saamiseks isegi oma elu ohtu seadma. Kuivõrd kodusest majapidamisest väljaspool uitav naine assotsieerus 19. sajandil üldjuhul prostituudiga, said ka frondöörid paljude mõnituste osaliseks (näiteks kutsus üks ajakirjanik La Fronde'i „St. Lazare'i teatajaks“, viidates sealsele prostituute kinnipidavale asutusele; paljud mehed nimetasid väljaannet „Seelikus Taavetiks“).

Samas rõhutab Roberts, et aktiivselt lugesid jahtivad frondöörid löid ka uue naisekuvandi – naise, kes on mehega sarnaselt kursis ühiskonnas ja maailmas juhtuvaga, sh. sellega, mis toimub finants-, poliitika- ja jurisprudentisfääris. Durand sai esimeste seas taotleda oma reporteritele õiguse siseneda varem eksklusiivselt meestele kuulunud sfääridesse, nagu kohtusaali või börsile.

Fronde'rid hakkasid vastu meeste loodud kuvandile naisest kui fantastilisest, meelelisest ja emotsionaalsest, mitte aga mõistuslikust olen-dist, kritiseerides seejuures Alexandre Dumas'd ja Guy de Maupassant'i. Selle asemel, et luua naisest mingit kategoriseeritavat pilti, väärtustas ja propageeris La Fronde naise erinevaid identiteete.

Esimeseks kuulsamaks eespool kirjeldatud töökspidamisi järgivaks naisreporteriks peetakse just Séverine'i, kes otsustas 29. juulil 1890, pärast ühes kaevanduses toimunud rasket õnnetust (mille tagajärjel suri 120 töölisi ja veel rohkem sai haavata), minna tutvuma sealsete tingimustega. Nähtust ja läbielatust kirjutab Séverine väljaandes Le Gaulois (Gallialane). Ta loob kaevanduses rügavatest töölisest masendava ja kurva pildi, apelleerides tugevasti emotsioonidele, kuid samas seades eesmärgiks anda sündmusest ja nähtust tõene pilt. Séverine'i otsus minna ise uurima, mis reaalselt kuskil toimub, muutis revolutsiooniliselt ajakirjan-

duse loomust, sealhulgas parandades ajakirjanike-reporterite sotsiaalset staatust ühiskonnas. Kirjutanud ja avaldanud üle 4000 artikli erinevates ajalehtedes (sealhulgas La Fronde'is) on Séverine kahtlemata tuntumaid oma aja ajakirjanikke. Ehkki paljud frondöörid propageerisid traditsioonilist kuvandit naisest kui emast, löi Séverine „palja jalaga draakonit tallava ja väikest last süles hoidva“ nn. „uue naise“ (*la nouvelle femme*) pildi. Ta võttis palju sõna ka naiste jaoks olulistel teemadel, nagu vabadus valida endale sobiv amet või isadusega seotu, kuid alati teatud reservatsiooniga. 1914. aastal toimus tema eestvedamisel naiste valimisõigust toetav manifestatsioon, kus osales 2400 inimest.

Naisreporterid 1920.–1930. aastatel: samm suurema iseseisvuse poole

Ajavahemikul 1881–1914 kolmekordistus Pariisis ilmuvate ajakirjandusväljaannete arv. Koos suurema sõnavabadusega tekkis ka uus ajakirjandusvorm – reportaaž, mis nõudis ajakirjaniku-reporteri füüsilist viibimist mujal kui kontoris (Roberts, 232). Séverine'i algatatud uus viis hankida ühiskonnas toimuva kohta teavet loob naisreporterile skandaalse ja ekstravagantse filmitäheliku kuvandi. Reportaažžanr võimutseb kriminalistika kõrval iseäranis 1920.–1930. aastatel, kui Lääne urbanistlik ühiskond huvitub ühekorraga nii informatsiooni saamisest kui ka varia-rubriiki kuuluvatest sensatsioonilistest ja omapärastest sündmustest-juhtumustest. Selle tulemuseks on kuhugi intervjuu ja zola-like „dokumenteeritud kroonika“ vahele jääv ajakirjandusžanr. (Kuldne kesktee päeviku ja raamatu, tõe ja fiktsiooni vahel.) Esimese maailmasõja ajal sünnib uus lugeja, keda ei huvita mitte kiretu ülevaade poliitiliste päevasündmuste keerisest, vaid pigem draamaatilisus selle erinevates avaldumisvormides. Reportaaž, mis püüab tabada midagi kiiresti mööduvat ja pea

tabamatut, muutub Myriam Boucharenc'i meelest ühtlasi uue kirjandusesteetilise kaanoni lipulaevaks. (Boucharenc 2004, 38–39) Nagu ütles omaaegne kuulus reporter Mac Orlan: „Hea reporter näeb kiirelt.“ (ibid., 65)

Naisreporterite ajakirjandusse tuleku kõrgajaks kujuneb kahe maailmasõja vaheline aeg. Peamiselt on tegemist keskmisest kõrgema haridusega ning mitut võõrkeelt kõnelevate naistega, kes ise kuuluvad peamiselt keskmise või kõrgema sotsiaalse staatusega kodanluse ja lävivad enamasti samasse klassi kuuluvate inimestega. Vältimatult käib enamikuga neist kaasas teatud skandaalsus (nn. suured seiklejannad *Andrée Viollis* ja *Titaÿna* (*Élisabeth Sauvy*)).

Élisabeth Sauvy (1897–1966) oli 1920. aastate emblemaatiline seiklejanna ja naisreporter, kes lisaks reisimisele andis lühikest aega välja ka oma ajakirja *Jazz*, kus publitseerisid mitmed tolle aja mõjukad inimesed. Muu seas propageeris *Élisabeth* innukalt veel täiesti innovatiivset ja naise jaoks skandaalset lennukiga reismist (*Heimermann* 2011, 85). Tal õnnestus teha reportaaže oma aja silmapaistvate isikute kohta, sh. intervjuusid sultan *S. M. Moulay Youssefi*, *Mustafa Kemali* ja *Hitleriga*. Ta avaldas oma kirjutisi erinevates väljaannetes (nt. *Le Matin*, *L'Intransigeant*, *Voilà*). Tema 1924. a maailmareisi kirjeldav „*Mon tour du monde*“ (*Titaÿna* 1928) („*Minu maailmareis*“) pälvis kaasaegsetelt kiitust. Esmasele läbilöögile järgnesid aina uued reisikirjeldused („*Loin*“ („*Kaugel*“), „*La Japonaise*“ („*Jaapanlanna*“), „*Une femme chez les chasseurs de têtes*“ („*Naine peakütide juures*“) jne.). Stiililt kohati minimalistlik, kohati äärmiselt poeetiline annab *Titaÿna* „*Minu maailmareis*“ detailse ülevaate nii reisimuljetest kui ka nähtud maadest ja sealsest kultuurist (autor püüab võimalikult lähedalt suhestuda põliselanikega, kandes nt. nende rõivaid). Autor jutustab edasi kohalike elanike müüte ja legende ning kurvastab lääne tsivilisatsiooni laostava mõju üle. Iseloomult pigem kärsitu reporter-etnoloogina sukeldub *Eliza-*

beth põikpäiselt aina uutesse ja uutesse reisiprojektidesse. *Heimermanni* biograafilisest teosest selgub, et kuigi *Titaÿna* oli kahe maailmasõja vahel tuntud reporter ning tema teostel oli võrdlemisi hea müügiedu, ei mäleta teda praegu Prantsusmaal enam keegi. Ühelt poolt sellepärast, et tema reisid olid olulised tolles ajas, siin ja praegu, teisalt määris tema nime Teise maailmasõja lõpu poole antisemitistlike tekstide väljaandmine. Enne sõja lõppu oli ta kollaborandina nn. musta nimistusse kantud. Sõja lõpu poole kustutati ta nimi avaldamisloaga ajakirjanike nimistust, mis tähendas tema karjääri lõppu. *Titaÿnat* ei saa pidada feministliku ajakirjanduse propageerijaks, pigem oli tegu indiviidiga, kes ihkas üle kõige isiklikku vabadust, mida ajakirjanikuamet kahtlemata võimaldas. Nii ei tekkinud tal omaaegsete sufražettidega mingit erilist sidet, rääkimata kuulumisest ühessegi sellelaadsesse ühingusse. Ometi demonstreeris ta oma tegudega, iseäranis lennunduse propageerimise ja (mõnikord eluohtrike) reisidega, iseseisva naise võimalikku ja kadestatud elumudelit. Võib väita, et *Sauvy*' teod olid mõnes mõttes kõnekamadki kui tema kirjutised. 1935. aastal antud intervjuus kinnitas *Élisabeth Sauvy*, et ajakirjandust peab ta eelkõige naistele sobivaks žanriks.

„Ajakirjandus on tegutsemisala, mida võiks eelkõige pidada naistele loomupäraselt sobivaks. Naine on tundlikum, andekam, mehest palju intuiitsem ja vastuvõtlikum. Ta oskab vaadata, tähele panna; tema mitte nii vagabundlik kujutlusvõime kirjeldab asjaolusid seejuures neid moonutamata.“ (*Heimermann*, 192)

Kokkuvõte

Andsin oma kirjutises ülevaate ajakirjanduse ja naisõigusliku mõtte arengust Prantsusmaal, tutvustades mitmeid naisi, kes ajakirjanduses tegutsedes (nii erinevaid väljaandeid luues kui ka neis kirjutades) püüdsid murda ühiskonnas kivilinenud norme ja tõekspidamisi,

mis sundisid naise taluma rasket ja nüri elu.

Prantsuse revolutsioonist innustust saanud naiste ühine võitlusvaim kandus 19. sajandisse, mil eelkõige saint-simonistide seksti kuuluvad naised astusid ajakirjandusareenile, et võtta osa sotsiaalseid teemasid haaravast poleemikast. Iseäranis tuliselt avaldasid nad arvamust naiste õiguste ja elukvaliteedi kohta. Need naised pidid veel leppima skandaalse imidžiga, mille ühiskondlik arvamus neile ajakirjanduslikus tegevuses osalemise tõttu omistas.

Seega valitses 19. sajandil veel seisukoht, et ajakirjanikuamet on naise jaoks kohatu ja sündsusetu (siinjuures tasub mees pidada, et ajakirjanikuamet oli ka üldiselt madal staatus). Kuid 20. sajandi alguses ja iseäranis 1920.–1930. aastatel saavad naisajakirjanikest kadestatud staarid ja suurilmategelased, kelle enda elust kirjutatakse, keda kõigjale kutsutakse ning kelle tutvusringkonnas ihaldatakse viibida.

Ajakirjanduse rolli naiste õiguste eest võitlemises ei tasu alahinnata. Viimasel kahel sajandil on just ajakirjade ja -lehtede veergudel tuliselt vaieldud naise identiteedi ja õiguste üle ning need arutlused on aidanud kaasa feministliku mõtte ja liikumiste tekkimisele. Ajakirjanduseta ei oleks naisliikumine saanud kujuneda ja ehkki selle väljaarenemine oli Prantsusmaal nt. Inglismaa või Ameerikaga võrreldes aeganõudvam ning katkendlikum, kehtib siiski siin artiklis tutvustatud naiste puhul Beauvoiri kuulus väide, et „naiseks saadakse, mitte ei sünnita“. Prantsuse naised on oma praeguste õiguste eest tänu võlgu neile julgetele naistele, kes on ühiskonna hukkamõistu trotsinud ja möödunud sajandite jooksul ajakirjanduses oma poleemilisi mõtisklusi avaldanud.

Kirjandus

Adler, L. (1979). *A Paube du feminisme: les premières journalistes (1830–1850)*, Payot, Paris.

Annus, E. (toim.) (2009). 20. sajandi mõttevoolud. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu.

Antoine, C. (2010). „Un journal féminin au milieu du 19e siècle : Etude du Conseiller des Dames et des Demoiselles de 1847 à 1853“. Magistritöö, Université de Lyon. <http://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/documents/56877-un-journal-feminin-au-milieu-du-19e-siecle-etude-du-conseiller-des-dames-et-des-demoiselles-de-1847-a-1853.pdf> (28.10.2014)

Boucharenc, M. (2004). *L'Écrivain-reporter au cœur des années trente*, Presses Universitaires de Septentrion, Paris.

Cixous, H. (2010 [1975]). *Le Rire de la Méduse: et autres ironies*, Galilée, Paris.

Fraisse, G. FÉMINISME – Histoire du féminisme. Encyclopædia Universalis. <http://www.universalis.fr/encyclopedie/feminisme-histoire-du-feminisme/> (28.10.2014)

Heimermann, B. (2011). *Titajäna. L'aventurière des Années folles*. Arthaud, Paris.

Labrunne, G.; Toutain, P. (2000). *Prantsusmaa ajalugu*. Valgus, Tallinn.

Mercier, L-S. (1994). *Le Tableau de Paris, 2 vol.*, Mercure de France, Paris.

Moses, C. G. (1984). *French Feminism in the 19th Century*. State University of New York Press, New York.

Moses, C. G.; Rabine, L. W. (1993). *Feminism, Socialism and French Romanticism*. Indiana University Press, Bloomington, Indianapolis.

Ojamaa, O. (1979). *Tammsaare Pariisis. Keel ja Kirjandus*, 5, 289–290.

Perrot, M. (2008). 1848: La révolution des femmes, *L'Histoire*, 2/8/2008. <http://www.histoire.presse.fr/actualite/infos/1848-revolution-femmes-08-02-2008-15589> (28.10.2014)

Riot-Sarcey, M. (2008). *Histoire du féminisme*. Nouvelle édition. La Découverte, Paris.

Roberts, M. L. (1997). *Copie subversive: Le journalisme féministe en France à la fin du siècle dernier*. *CLIO Histoire, Femmes et Société*, 6, 230–247.

Rosen, E. (2014). L'épistolaire dévoyé: le Courier de Paris de Delphine de Girardin et la question de la novation, Médias 19, Publications, Guillaume Pinson (dir.), La lettre et la presse : poétique de l'intime et culture médiatique, 4. LA LETTRE DE L'ÉCRIVAIN-JOURNALISTE, 15/02/2014. <http://www.medias19.org/index.php?id=309> (28.10.2014)

Sand, G. (1843). Fanchette. M. Levy, Paris. <https://archive.org/details/oeuvresdegeorges88sand> (28.10.2014)

Titajna (1928). Mon tour du monde. Louis Querelle, Paris.